

RÁKAI ORSOLYA

Az utolsó bujdosó és az irodalomtörténeti fanfiction szabadsága

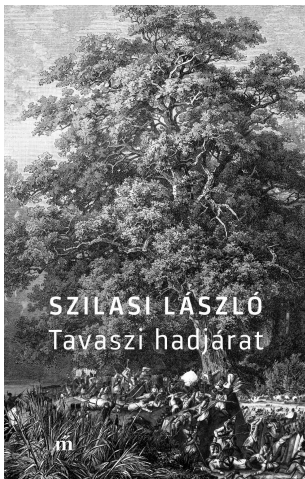
SZILASI LÁSZLÓ: TAVASZI HADJÁRAT

Amikor egy könyv nyílt kártyákkal játszik, körülveszi magát témája megformálódásának dokumentumaival, nemcsak az úgynevezett diszkurzív, kritikai térben, de magában a szövegtestben is (s milyen jól is illik ez a szakkifejezés a kötet kisregényeinek fókuszához), nemigen marad tér a recenzens számára. Hiszen csak elismételhetné mindazt, amit a könyv felkínált paratextusai egyébként is láthatóvá tesznek – vagy belestáhlhat az általuk kijelölt zsákutcákba. Azokba a nyelv által létrehozott zsákutcákba, amelyekből a könyv történetei épp ki akarnak keveredni, el akarnak illanni, szintén a nyelv által. Elmondhatná, hogy a „nemzet”, meg a „nyelvében él”, meg a „kuruc-forradalmár-ellenálló” nemzettudat-tengelye hogyan játszódik ki, válik önreflexió tárgyává, de mégis csak annyira, hogy azért még távolodjunk el végképp az ismerős önképtől, hogy legyen lehetőség az ellenpontosításra – természetesen ez is egy lehetséges játék.

Számomra azonban a „mit jelent magyarnak lenni” látványosan felkínált hazatérés-perspektíváinál sokkal érdekesebbnek tűnik maga az elillanás, a szabadság témája a könyvben.

Az elsőként elkészült rész Tisza-regény, mintegy ironikus válaszul a kulturális identitás-témájú Duna-regények sokaságára. Bizonyos értelemben persze mindkét kisregény az, hiszen a Rákóczi-szabadságharc és a kuruc hagyomány is Tisza-kötődésű. De *A Koppantnyú lovagjai* kifejezetten a Tisza-szabályozás kapcsán is indul. A párhuzammal eljátszva azt mondhatjuk, hogy Tisza-regényként a létrejövő identitás, ahogy a létrejövő folyó, a kanyarulataitól, változatos, egyedi élettereitől és igen, kiszámíthatatlanságától, uralhatatlanságától megfosztott szabályozott identitás. A hivatalos, nemzetként értett magyarság az új folyómederhez hasonlóan mesterséges fogalom a horvát,

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2021
336 oldal, 4299 Ft

török, német, angol és a többi fölött, mellett, helyett, valójában meghatározhatatlan, hogy hol és hogyan, hiszen a szereplők életük során számtalanszor lépnek át ezeken a nyelvi-nemzeti identitáshatárokon, legtöbbször hangsúlytalanul, legalábbis nem „hítt s hazát”, pusztán egyéni életrészt váltva. Szabadon.

Mindkét kisregény szereplői hatalmas utakat járnak be térben és időben is, nyoma sincs az „itt élned-halnod kell” parancsolatának. Bár Szakmári Ádám, ahogy Ágota is, a „magyar mivolt” fogatkozásának tapasztalata hatására indul útnak, ezt nem annyira az igaz eredet keresése, mint inkább a fikciós, elbeszélte vágy hívása motiválja: a Mikos-levelekben megfogalmazódó honvágy. Ádám, aki a leveleken tanul meg olvasni, aki belehamisítja Ágota alakját, majd szerelmi hadjáratában sikeres fegyverként használja az ily módon átalakított művet, a honvágyat is az elbeszéléssel, a fikcióval való azonosuláson keresztül tapasztalja meg. Ágota, aki felismeri magát az Ádám által beleírt figurában, így lényegében belekerül, rámásolódik a levelek által elbeszélte világra, szintén a nyelv által létrehozott, megformált, fenntartott vágy hívásának engedelmeskedik, amikor „haza indul” abba a világba, amit nem ismer, és ahol sosem élt. A klasszikus mesei próbatételként működő szerelmi vágy azonban legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb lesz a „hazatérés” motivációjában. Ádám Ágotát keresve indul el, Ágota pedig meg is fogalmazza, hogy fél, ha Ádám szerelme elmúlik, elvesz majd egy előkelő helyi nőt, s ezt nem várja meg, inkább elmegy, elviszi-elmenti magával az élő szerelmet sértetlenül. Ha pedig mégis elég erősnek bizonyulna ez a szerelem, akkor szerelme „ha akarja, utánam jöhet” – ahogy ez meg is történik.

A röghözkötöttség teljes hiánya, a mobilitás (társadalmi és tér-, illetve időbeli értelemben is) a kalandregénynek is alapvető vonása. Szilasi meg is jegyzi egy helyen, hogy „az van, hogy Törökországi levelek + The Last of the Mohicans (+ az apró) = Tavasz hadjárat”, s Cooper bevalloztan a történetek egyik fontos alapszála, úgy tematikusan beemelve, mint paratextusként a fülszövegben megjelölve. Bahtyin kalandregény-kronotopozsai – úgy a próbatételes, mint a köznapi kalandregényé – a kötet két kisregényének tér-, idő- és karakterkezelési eljárásaival számos ponton állíthatóak párhuzamba. A kalandregény mindamelllett mintha épp azért számítana populáris műfajnak, mert nem vesz tudomást az úgynevezett realitáshoz kötött identitáskonstrukciókról, legyenek azok „valós” történelmi események, „valós” társadalmi tények, illetve szerepek vagy „valós” lélektani mechanizmusok. Bár a kalandregény szinonimájaként előkelő helyen juthat eszünkbe a „sablonos történet” kifejezés (amikor ugyebár a bátor indián szavattal a lady biztonságáért, a grófnő felsikolt, és a többi), ez a sablonosság valójában könnyedén értelmezhető a korlátatlanul megvalósuló partikularitás, a kötöttségek nélkül, csak a vágnak alávetve alakuló narratív tér jellemzőjeként is. Az alcím által is megjelölt „szerelmes magyarok” vágyai, sugallja a történetvezetés kalandregény-kronotopozsa, vélhetőleg nem térnek el radikálisan általában a bármikori szerelmes emberek vágyaitól, kortól, nemtől, földrajzi helytől és történelmi pillanattól függetlenül: a szerelmi vágy nem igazán radikális újszerűségéről ismerszik meg. Nem kell úgy tenni, mintha az volna: ez is szabadság, talán az egyik legjelentősebb, amit az irodalomban vállalni lehet.

A történelem szöveg, a nemzet szöveg, az identitás is szöveg. Az emlékek, a szerelem, a vágy – sok-sok, gondosan formált szöveg. Az irodalom profi olvasója bensőséges, napi, állandó, ugyanakkor konfliktuózus, kiszolgáltatott, idegesítő viszonyban áll a szöveggel. Pontosan tudja, hogy egyetlen pöccintés, egy apró (ironikus) legyintés elegendő, hogy szilárdnak tűnő, identitásmegalapozó szövegépítmények ledőljenek,

de legalábbis alapvetően más mintába rendeződjenek; hogy az általuk kirajzolt kaleidoszkóp-ábrák pillanatnyiak és esetlegesek. De azt is tudja, hogy az effajta pöccintés (a dekonstrukciós szöveg-szétolvasás mámorának kora elmúlván) csak bizonyos ritka körülmények közt toleráltatik. S hogy az építkezés öröme (idézve a szerző egy régi tanulmányának címét) csak nagyon-nagyon körülhatárolt, egyezményes keretek közt adatik meg az irodalomtörténet-írás művelőjének, holott a szövegek, az olvasás állandóan építkezésre, minimum az irodalomtörténeti fanfiction szabadságára csábítana. A fanfiction tabudöntő szabadságára, amely nem vesz tudomást szövegek, témák, úgynevezett tények tulajdonjogi lapjairól és rendszertani besorolásukról: az ember egyszerűen beköltözik a nyelvbe, a konstruált világba és otthon érzi magát – csak így lehet vége örökös bujdosásának és száműzetésének. Ez a szabadság nem rombolni szeretne, egyszerűen rá szeretne mutatni egyfelől a nyelvi konstrukciók pöccintés-érzékenységére, másfelől pedig úgy szeretné visszanyerni a nyelvhasználat határtalanságát, hogy profizmusát se kelljen feladnia. Rámutatni, hogy végtelen, fényűző egoizmus a véges időben vérre menő harcokat folytatni különböző színű szemellenzőink védelmében. A reneszánsz, barokk és rokokó irodalom metaforikus hadjárataira emlékeztető harc egyetlen érdemes, értelmes tárgya és célja ugyanis, tudjuk, csak a szerelem lehet: tavaszi hadjárat Vénusz és Ámor örök birodalmában.

Egy idő után pedig talán nincs is más lehetőség, mint a kalandregény: olvasóként íróvá válni és elindulni szabadon az ismerős-ismeretlenbe az általunk átírt Mikes-levelek nyomán elképzelt hazák, elképzelt szerelmek, szabályozatlan múltak, kapcsolatok és folyók felé.